

УДК 658.5:633.13:633.171:631.584.5(477)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/36.5>

Томашевський В.Ю.

аспірант

Національний університет біоресурсів
і природокористування УкраїниORCID: <https://orcid.org/0009-0001-1139-1372>

РОЗВИТОК ВИРОБНИЦТВА ВІВСА ТА ПРОСА ЯК ПЕРСПЕКТИВНИХ НІШЕВИХ ЗЕРНОВИХ КУЛЬТУР УКРАЇНИ

У статті досліджено рівень і динаміку сучасного стану виробництва вівса та проса в Україні. Відмічено, що впродовж 2015–2023 рр. площі під ними скоротились на 21,8 та 22% відповідно. Вирощування вівса було прибутковим, щоправда рівень рентабельності коливався за роками. Найбільші прибутки підприємства отримали у 2015 та 2016 рр. – відповідно 21,5 та 34,1 грн з розрахунку на 100 грн витрат. Вирощування проса протягом років аналізованого періоду окрім 2022 р. теж було рентабельним. Витрати на виробництво та реалізацію одного центнера культури зросли у 3,6, а середній рівень реалізаційних цін – у 2,5 рази, відповідно рівень рентабельності у крайніх роках періоду відрізняється на 50 в.п. – 58,4% у 2015 р. та 8,4% у 2023 р. Наголошено на потенціалі цих культур у диверсифікації аграрного виробництва та експорту через світові тренди здорового способу життя, спортивного харчування, веганства, вегетаріанства, флекситаризму тощо.

Ключові слова: нішеві зернові культури, овес, просо, посівні площі, валовий збір, економічна ефективність.

Постановка проблеми. В умовах сучасних викликів, які постали перед українським аграрним сектором через війну, все більшої значущості набуває питання диверсифікації виробництва шляхом урізноманітнення сівозмін нішевими культурами. Разом із можливістю зниження ризиків позиціонування на нішевих ринках сприяє забезпеченню економічного та екологічного ефектів. Характерними ознаками таких ринків є розмір сегменту – орієнтація на невелику кількість покупців, які формують попит на немасові, унікальні товари чи послуги. Тут ефективніше, ніж на звичайних ринках формується лояльність до торгового знаку через встановлення цільових орієнтирів (таргетування) та відносно невисокий рівень конкуренції. Реалізація маркетингових стратегій результативніша, оскільки, на відміну від основного ринку, має місце персоналізоване звернення до цільової аудиторії, що сприяє вибудовуванню глибших, довірливих відносин із покупцями [23; 24].

Стратегічна значущість сільського господарства в гарантуванні продовольчої безпеки, необхідність мінімізації ризиків та забезпечення ефективності функціонування вітчизняного аграрного бізнесу обумовлюють необхідність подальших наукових досліджень в контексті виробництва продукції нішевих сільськогосподарських культур.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам нішевого виробництва в агросекторі та забезпечення його ефективності присвячено праці Діброви А.Д. [7], Ільчука М.М. [12], Байдали В.В. [2], Мірзоевої Т.В. [16], Степасюк Л.М. [25], Володіна С. А [4]. Смакоти Я.В. [24], Дребот А.І. [9], Височанської М.Я. [9], Олагуній К. [28], Ангіолоні С. [28], Санаварі М. [28] та інших науковців. Попри наявність вагомих наукових і практичних напрацювань, широке коло питань щодо рівня розвитку та ефективності виробництва нішевих культур в Україні залишається актуальним і відкритим для дослідження.

Мета статті полягає у дослідженні рівня, динаміки та економічної ефективності виробництва продукції нішевих зернових культур в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні науковцями та практиками не сформовано єдиного підходу до виокремлення класифікаційних ознак нішевих сільськогосподарських культур. Найпоширенішими з таких характеристик є невеликі посівні площі, попит у вузькому сегменті споживачів, низький рівень цінової еластичності, невисока конкуренція тощо. В українському агробізнесі з-поміж зернових сільськогосподарських культур до групи нішевих належать, зокрема, жито, овес, просо гречка, рис, тритикале, сорго. Їх питома вага у валових зборах зернових і зернобобових культур незначна – від 1,9 до 2,5%, а обсяги виробництва залежно від ринкової кон'юнктури коливаються по роках (табл. 1).

Важливою за господарською цінністю культурою є овес – високопоживний злак, борошно та крупи з якого містять комплекс важливих мінеральних речовин, вітамінів й амінокислот, легкозасвоювані білки, жири, вуглеводи. Вівсяне молоко, що виготовляється у процесі змішування замочених вівсяних пластівців із водою з подальшим відокремленням твердих часток, є популярною альтернативою коров'ячому молоку, оскільки багате на вітаміни А та D, містить менше насичених жирів і холестерину [27]. Культура виступає цінною сировиною для фармацевтичної промисловості, зокрема у виробництві загальнотонізуючих і протигіпоксичних препаратів. У тваринництві його використовують в якості концентрованого корму для великої рогатої худоби, особливо молодняка, коней, птиці [19].

Упродовж останнього десятиліття площі посіву під культурою скоротились на 45,7 тис. га (на 21,8%). В окремі роки (2016, 2017 рр.) це компенсувалось приростом урожайності, проте загалом обсяг валових зборів зменшився на 61,2 тис. тон (на 12,6%) (рис. 1).

Таблиця 1 – Рівень і динаміка виробництва продукції нішевих зернових культур в Україні, тис. тонн

	Роки								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Господарства усіх категорій									
Зернові та зернобобові культури	60126	66088	61917	70057	75143	64933	86010	53864	59772
жито	391,1	391,6	507,9	393,8	334,7	456,8	593,1	314,0	231,2
овес	488,5	499,9	471,4	418,5	422,0	510,0	467,9	378,5	427,3
просо	213,2	189,7	84,4	80,5	169,7	256,1	205,0	90,6	210,7
гречка	128,1	176,4	180,4	137,0	85,0	97,6	105,8	147,7	203,5
рис	62,5	64,7	63,9	69,2	54,6	60,7	49,5	3,1	11,1
тритикале	34,4	55,5	51,0	47,0	42,4	34,9	32,3	27,1	17,8
сорго	188,3	273,7	198,5	194,0	192,0	106,6	173,2	40,3	42,4
Усього нішеві	1506	1651	1558	1340	1300	1523	1627	1001	1144
Нішеві зернові культури у % до зернових і зернобобових культур	2,5	2,5	2,5	1,9	1,7	2,3	1,9	1,9	1,9
у т.ч. підприємства									
Зернові та зернобобові культури	38856	43141	39219	45991	48492	42069	55494	33908	38131
жито	170	184	278	193	146	241	366	168	92
овес	166	166	139	106	101	152	123	83	118
просо	121	99	34	38	91	157	109	56	138
гречка	72	103	100	60	25	40	38	79	121
рис	55	56	58	63	49	53	43	3	6
тритикале	34	44	36	36	32	26	26	20	13
сорго	161	217	159	148	141	75	118	35	25
Усього нішеві	934	1058	988	781	741	954	1028	549	678
Нішеві зернові культури у % до зернових і зернобобових культур	2,0	2,0	2,1	1,4	1,2	1,8	1,5	1,3	1,4

Джерело: [6]

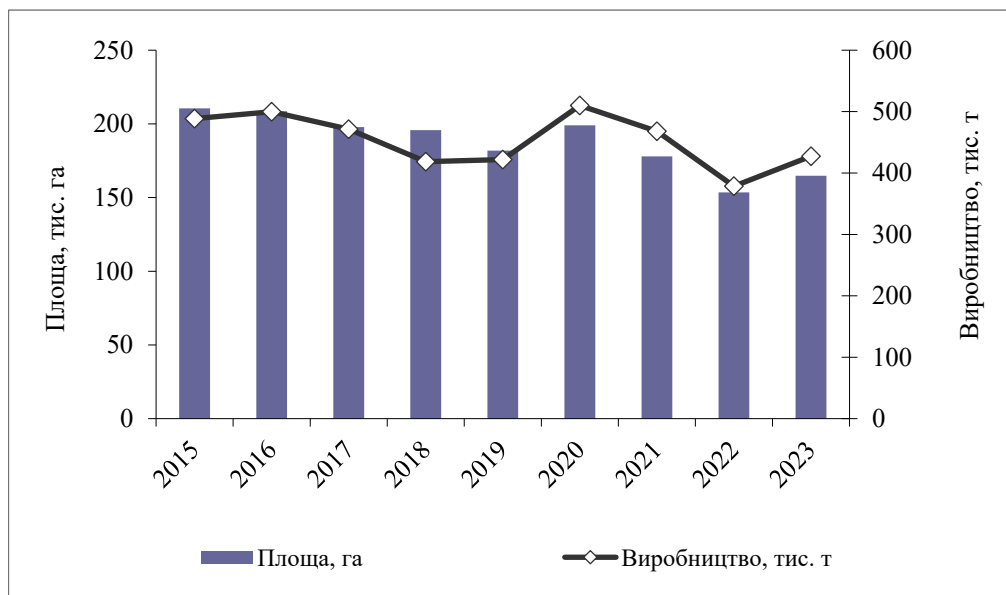

Рисунок 1 – Рівень і динаміка посівних площ і валових зборів вівса в Україні у 2015–2023 рр.

Джерело: [6]

Вирощується овес переважно у господарствах населення – 65,6% від загального урожаю 2023 р., що на 9,3 в.п. більше, ніж у 2015 р.

Це є свідченням низької зацікавленості підприємств у вирощуванні культури у тривалій перспективі. Проте, на думку експертів, овес має значний потенціал щодо диверсифікації експорту та підвищення прибутковості зернової галузі в цілому [23]. Такі пер-

спективи обумовлені світовим трендами здорового способу життя, спортивного харчування, веганства, вегетаріанства, флекситаризму тощо. Овес вологолюбний та вразливий до посушливих умов, тому регіонами зі сприятливими агрокліматичними умовами для його культивування є зони Полісся та Лісостепу. Областями-лідерами вирощування культури у 2023 р. були Волинська, Житомирська, Чернігівська, Рівнен-

ська – сумарно на їх частку припадало 60% валових зборів в країні (рис. 2). Така концентрація виробництва є свідченням важливого значення цих регіонів у забезпеченні стабільних валових зборів вівса та підкреслює необхідність урахування природно-кліматичних факторів при здійсненні планування посівів культури [7].

Упродовж досліджуваного періоду вирощування вівса в Україні було рентабельним (табл. 2). Найбільші прибутки підприємства отримали у 2015 та 2016 рр. – відповідно 21,5 та 34,1 грн з розрахунку на 100 грн витрат. Саме у ці періоди мало місце суттєве, обумовлене ринковою кон'юнктурою, перевищення реалізаційних цін рівня собівартості. Так, у 2015 р. середня ціна реалізації й 1 ц культури складала 205,4 грн, витрати на виробництво та збут – 169,1 грн, відповідно прибуток з розрахунку на 1 ц – 36,4 грн, у 2016 р. зазначений показник зріс майже удвічі – до 71,8 грн. Для 2022 та 2023 років характерним є зниження рівня рентабельності вирощування вівса – до

7,0 та 7,7% відповідно через зростання витрат швидшими темпами, ніж ринкові ціни. Варто зазначити, що близько 95% вирощеного урожаю культури використовується для внутрішнього споживання. У 2022 році Україна експортувала близько 7 тис. тонн вівса, з липня 2023 по травень 2024 року – 11,2 тис. тонн. Окрім Європейського Союзу здійснюються експортні поставки до Індії, Лівії, Іраку, Марокко, Південної Африки, Швейцарії та інших країн [10].

Із 19 червня 2024 р. по 5 червня 2025 р. українські аграрії експортували овес до ЄС у межах тарифної квоти, визначеної відповідно до ПВЗВТ (Поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі). Регламент АТМ (автономних торговельних заходів) передбачає так зване «екстремне гальмування» для окремих видів продукції, зокрема вівса, яке спрацьовує автоматично при перевищенні фактичного експорту середньорічного його обсягу, зареєстрованого між 01.06.2021 р. та 31.12.2023 р. Для вівса середній показник становить

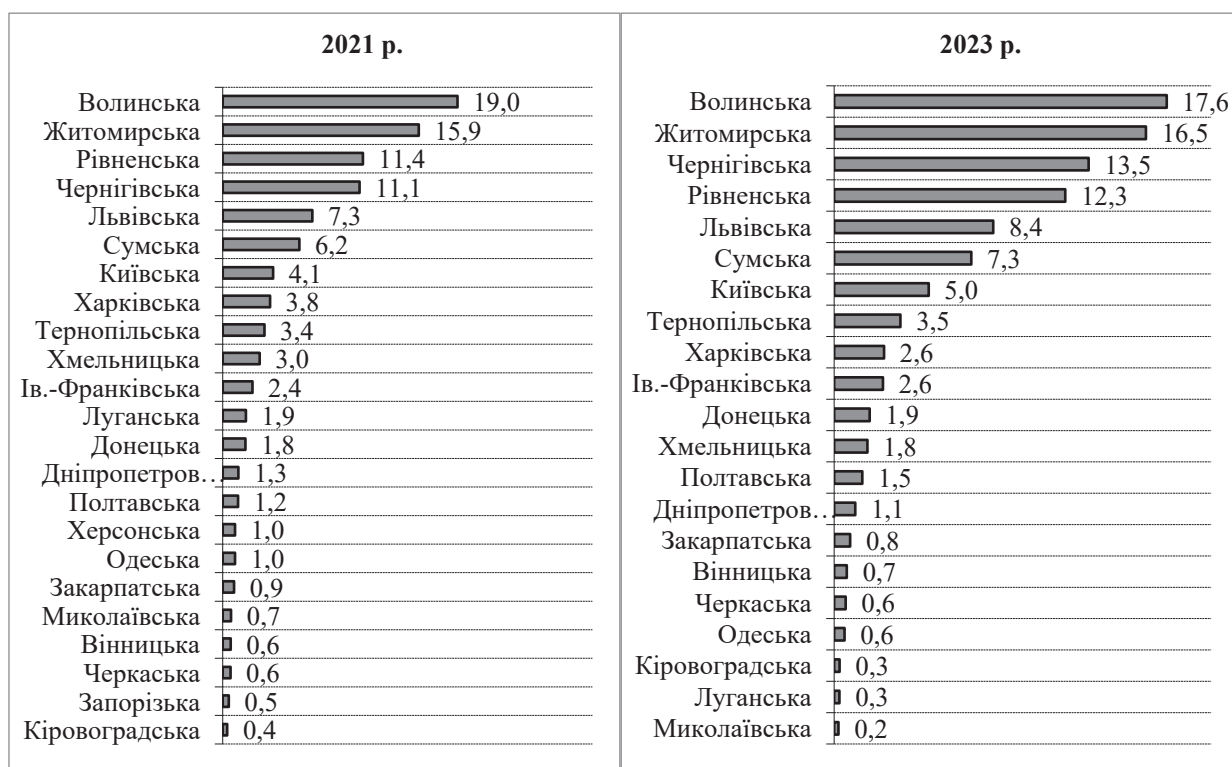

Рисунок 2 – Концентрація вирощування вівса в Україні, %

Джерело: [6]

Таблиця 2 – Рівень і динаміка показників економічної ефективності вирощування та реалізації вівса сільськогосподарськими підприємствами

	Роки								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Урожайність, ц/га	24,4	26,9	24,6	19,2	22,4	28,0	27,2	24,9	28,1
Повна собівартість 1 ц, грн	169,1	208,5	272,4	354,1	395,7	405,0	411,4	499,4	545,6
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	205,4	280,2	330,2	390,6	430,6	464,5	494,8	534,4	587,6
Прибуток від реалізації 1 ц, грн	36,4	71,8	57,7	36,5	34,8	59,5	83,4	35,0	42,0
Прибуток від реалізації з розрахунку на 1 га, грн	889	1931	1421	700	780	1667	2269	871	1181
Рівень рентабельності, %	21,5	34,4	21,2	10,3	8,8	14,7	20,3	7,0	7,7

Джерело: [6]

2440,56 тонн. При досягненні цього обсягу Єврокомісією в межах ПВЗВТ упродовж 14 календарних днів запроваджується відповідна тарифна квота (на овес вона встановлена на рівні 4 тис. тонн) [8].

На 75-ї сесії Генеральна Асамблея ООН оголосила 2023 рік роком проса оскільки ця культура завжди стає в нагоді людству у несприятливі роки [1]. Просо є важливою нішевою зерновою сільськогосподарською культурою. Пшоно – крупа, яка з нього виробляється, високопоживна, вирізняється з-поміж інших високим вмістом білків (12%) і жирів (3,5%), добре засвоюється. Пшоно містить велику кількість зольних елементів, вітаміни групи В, РР, мікроелементи. Оскільки просо не містить глютену, воно є гарною альтернативою для людей із целиацією (глютенною ентеропатією) або чутливістю до глютену. Відходи від переробки проса на пшоно є цінним концентрованим кормом у тваринництві, а зерно та пшоняна каша – незамінний корм для дорослої птиці та молодняка. Один кілограм зерна містить 0,97 корм. од. Агротехнічне значення проса обумовлюється його здатністю швидко рости, відповідно культура використовується як ґрунтопокриття для запобігання ерозії ґрунтів. Просо використовується у якості страхової культури для пересіву загублої озимини, для післязівних і післяжнивних посівів. За умови достатнього забезпечення вологою й теплом, зрощенні можна отримувати два врожаї зерна на рік [11, 19].

Упродовж 2015–2023 рр. площі посіву під просом, як і під вівсом, характеризувались тенденцією до скорочення, проте усередині періоду відмічались коливання (рис. 2). У 2023 р. під культурою було засіяно 87,9 тис. га, що на 24,9 тис. га або на 22% менше, ніж у 2015 р. Найбільше проса було посіяно у 2020 р. – 159,1 тис. га, що при урожайності 16,1 ц/га забезпечило валові збори на рівні 256,1 тис. тонн. Варто зазначити, що рівень урожайності у цьому році не був високим, найвище його значення було у 2021 та 2023 роках

(23,5 та 23,1 ц/га). Вирощування культури зосереджене у сільськогосподарських підприємствах. У 2023 р. цією категорією господарств було зібрано 65,4 % від усього урожаю.

До російсько-української війни просо вирощувалося переважно у південних регіонах. У 2021 р. на Одеську, Харківську та Херсонську області припадала третина (34,4%) валових зборів у країні (рис. 4). У 2023 р. через часткову окупацію півдня України у четвірку регіонів-лідерів вийшли Полтавська, Чернігівська та Харківська області, які забезпечують 38% обсягів вирощування культури.

Реалізація проса сільськогосподарськими підприємствами України упродовж років аналізованого періоду окрім 2022 р. була прибутковою (табл. 3). На прибутковість вирощування культури чинить вплив низка чинників. Серед них основну роль відіграють витрати виробництва (вартість насіння, пестицидів, добрив, робочої сили, витрати на обробіток і збирання врожаю тощо) [22]. Загалом з 2015 по 2023 рр. витрати на виробництво та реалізацію одного центнера культури зросли у 3,6, а середній рівень реалізаційних цін – у 2,5 рази, відповідно рівень рентабельності у крайніх роках періоду відрізняється на 50 в.п. Подібного роду динаміка характерна для більшості нішевих культур і є свідченням нестабільного, переважно ситуативного попиту на них. Водночас варто зауважити, що ризики зменшення прибутковості можуть виникати і при виробництві традиційних сільськогосподарських культур, про що свідчить зниження рівня рентабельності зернових протягом останнього десятиліття. Відтак, проблема полягає не в тому, чи відмовлятися від вирощування культур, які у певний період були збитковими, а в необхідності глибокої, ґрунтовної оцінки ризиків, які до цього призвели, та їх мінімізації [16].

Не менш важливим чинником ефективності виступає наявність ринку збуту. Близько 70% вирощеного в Україні проса використовується для внутрішнього

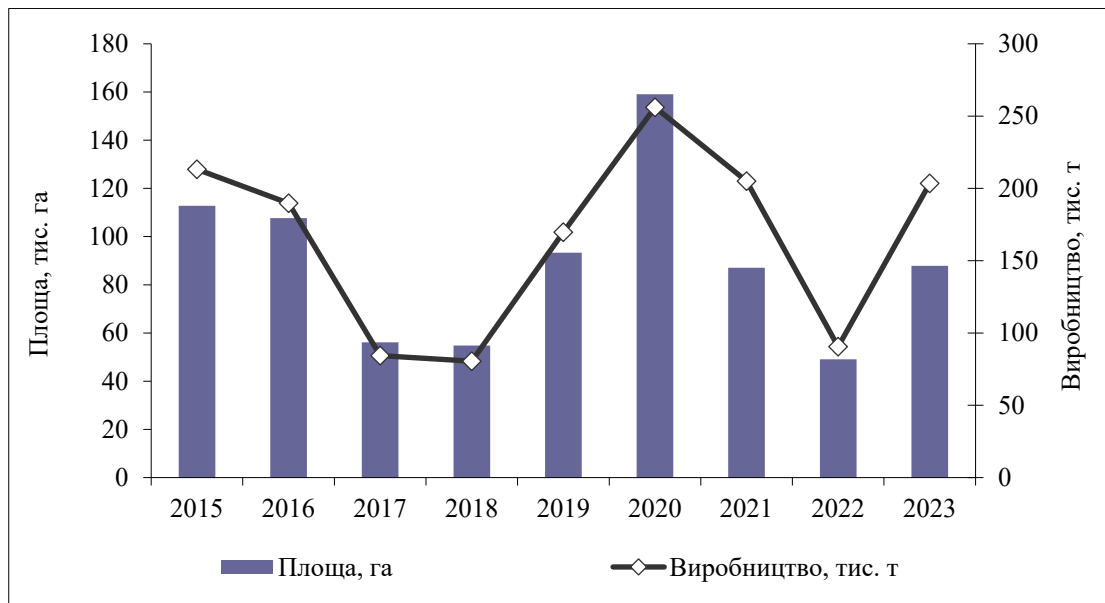

Рисунок 3 – Рівень і динаміка посівних площ і валових зборів проса в Україні у 2015–2023 рр.

Джерело: [6]

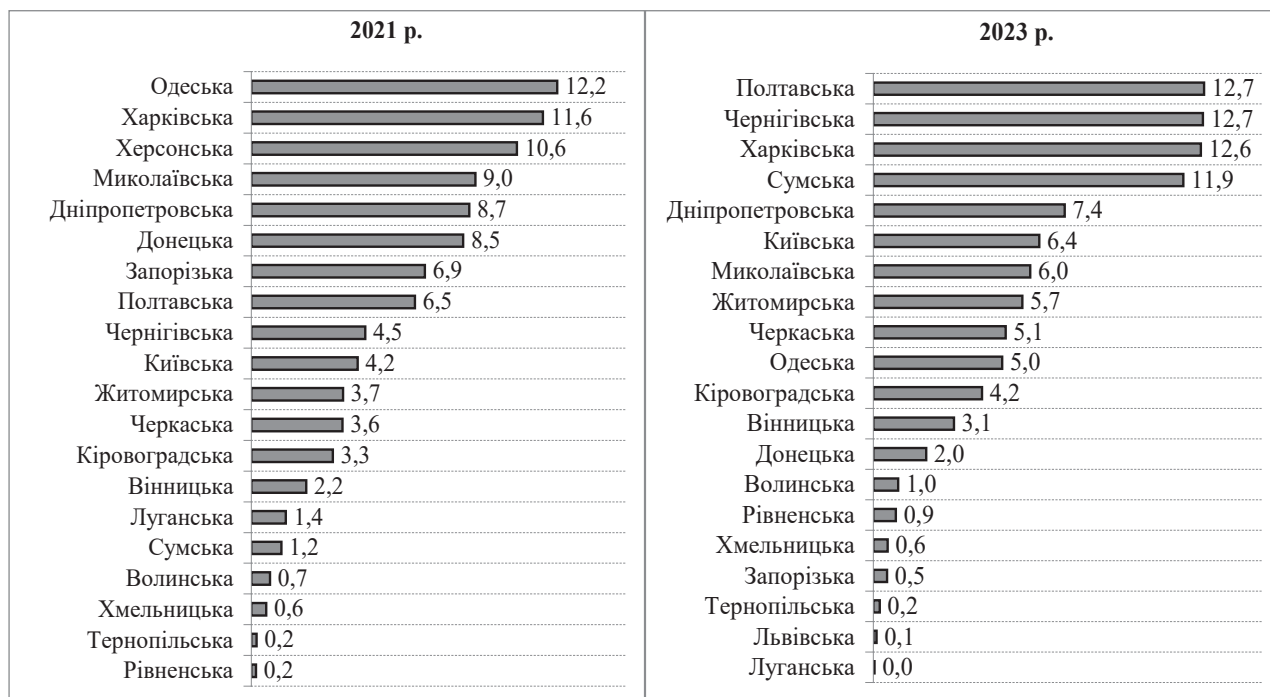

Рисунок 4 – Концентрація вирощування проса в Україні, %

Джерело: [6]

Таблиця 3 – Рівень і динаміка показників економічної ефективності вирощування та реалізації проса сільськогосподарськими підприємствами

	Роки								
	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Урожайність, ц/га	20,7	19,0	15,4	15,7	18,9	16,4	23,2	19,2	23,5
Повна собівартість 1 ц, грн	210,3	246,3	291,9	571,7	576,5	563,1	526,2	750,1	759,9
Середня ціна реалізації 1 ц, грн	333,1	320,5	363,4	770,0	693,0	597,5	655,9	723,8	823,7
Прибуток, збиток (–) від реалізації 1 ц, грн	122,8	74,3	71,5	198,4	116,5	34,3	129,7	-26,3	63,8
Прибуток збиток (–) від реалізації з розрахунку на 1 га, грн	2547	1415	1101	3114	2201	563	3009	-504	1500
Рентабельність, %	58,4	30,2	24,5	34,7	20,2	6,1	24,6	-3,5	8,4

Джерело: [6]

споживання, решта експортується. У 2020 році Україна посіла перше місце в рейтингу найбільших світових експортерів культури з обсягами 116 тис. тонн на суму 29360 тис. дол. США. Поставки здійснюються переважно до Індонезії, Польщі та Великобританії [26]. Постановою Кабінету Міністрів України № 207 від 05.03.2022 р. «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29.12. 2021 р. № 1424» [19], експорт проса з України було заборонено. Цього ж року Постановою Кабінету Міністрів України № 549 від 03.05. 2022 р. [20] цю заборону було скасовано. Причиною цьому слугував надлишок пропозиції культури на внутрішньому ринку – станом на початок травня її розмір склав 200 тис. тонн при середньорічному внутрішньому споживанні 80 тис. тонн [13].

Перспективним напрямом розвитку галузі в контексті забезпечення цілей сталого розвитку та енергетичної безпеки може стати вирощування проса прутподібного (світчграсу) – фітоенергетичної культури, з якої виробляють тверде паливо у вигляді брикетів, гранул, пелетів, рідкі види палива (етанол і бутанол), газоподібне паливо – біогас. Світчграс є цінною культурою

з погляду екології, оскільки сприяє поліпшенню структури та водного балансу ґрунту, зменшенню ерозійних процесів, і за умов багаторічного вирощування здатна підтримувати родючість та біорізноманіття. До того ж цей вид проса вважають CO₂ – нейтральною рослиною, яка «нівелює парниковий ефект» і послаблює тенденції глобального потепління [14]. У результаті воєнних дій на території нашої держави відбувається масове забруднення біоценозів токсичними речовинами, зокрема паливно-мастильними матеріалами, вибуховими речовинами, важкими металами та іншими небезпечними компонентами. Із забрудненого ґрунту важкі метали поглинаються сільськогосподарськими культурами та потрапляють у трофічний (харчовий) ланцюг, кінцевою ланкою якого є людський організм [5]. Найбільший ризик для здоров'я населення несуть важкі метали та їх сполуки, які належать до надзвичайно небезпечних і небезпечних хімічних речовин (1-й і 2-й клас небезпеки), зокрема, свинець і кадмій [17]. Ці токсини широко розповсюджені в об'єктах довкілля і здатні ушкоджувати організм за тривалого надходження навіть у концентраціях, що не перевищу-

ють санітарно-гігієнічні нормативи [15]. За цих умов значної актуальності набуває процес фіторемедіації як комплекс методів і прийомів очищення ґрунтів із використанням зелених рослин. Однією із таких рослин-фіторемедіантів є світчграс, який здатний відновлювати структуру та функції ґрунту, інтенсивно нарощувати потужну кореневу систему, стеблову масу та має високе значення коефіцієнта біоаккумуляції [3].

Таким чином, низка специфічних особливостей вівса та проса, характерні переваги цих культур у контексті задоволення немасового попиту у відносно вузьких сегментах ринку, у тому числі зовнішнього, визначає їх перспективність у для агробізнесу в напрямку нішевої диверсифікації.

Висновки. В умовах сьогодення диверсифікація аграрного бізнесу через вирощування нішевих зернових культур набуває все більшої актуальності, оскільки окрім можливості зниження ступеня ризику такий напрям діяльності сприяє також забезпеченню економічного та екологічного ефектів. Представниками цієї групи культур в Україні є, зокрема, овес та просо. Рослини мають високу господарську цінність і характеризуються високим експортним потенціалом.

У 2015–2023 рр. виробництво вівса в Україні було прибутковим, щоправда рівень рентабельності коливався за роками періоду. Найнижчим (у межах 7%) він був у період початку війни через зростання витрат, порушення логістики, відповідно й експортних поставок. Культура має значний потенціал для диверсифікації експорту та підвищення ефективності зернової галузі в цілому, які обумовлені сучасними глобальними тенденціями здорового способу життя, спортивного харчування, дотримання альтернативних моделей споживання – веганства, вегетаріанства, флекситаризму тощо. Що стосується проса, то культура є альтернативою для споживачів з непереносимістю глютену, оскільки не містить у своєму складі цієї групи білків. Україна належить до числа світових лідерів – експортерів культури, а у 2020 р. за обсягом поставок на зовнішній ринок посіла перше місце у світовому рейтингу. Вирощування та реалізація проса окрім 2022 р. були рентабельними.

Таким чином, вирощування нішевих зернових культур, зокрема вівса та проса, в контексті диверсифікації аграрного сектору має низку перспектив. Це обумовлює необхідність подальших наукових досліджень напрямку забезпечення ефективності цього виду діяльності.

Список використаних джерел:

- 2023 – рік проса: факти і особливості технології вирощування. URL: <https://agro-pro.com.ua/news/2023-rik-prosa-fakti-i-osoblivosti-tehnologii-virosuvanna>
- Байдала В., Мірзоева Т., Мірзоев Т. Господарська цінність технічних нішевих культур і перспективи розвитку їхнього виробництва. *Економіка і управління бізнесом*. 2023. Том 14. № 1. URL: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/25903>
- Борецька І. Ю., Джура Н. М. Романюк О.І. Фіторемедіація техногенно забруднених ґрунтів з використанням енергетичних культур. *Екологічні науки*. 2021. № 6 (39). С. 72–76.
- Володін С. Методичні засади фастплант-технологій швидкого виробництва нішевих культур. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*. 2017. Vol. 3, № 4. С. 43–56.
- Дацько О. М., Яценко В. М. Сучасні методи ремедіації ґрунтів. фіторемедіація як ключ до очищення ґрунтів та збереження екосистем. *Аграрні інновації*. 2024. № 25. С. 20–24.
- Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
- Діброва А., Мірзоева Т., Байдала В., Чміль, А., Степасюк Л., Діброва Л. Прогнозування розвитку ринку вівса в Україні в контексті трансформаційних економічних процесів. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2024. № 6 (59). С. 487–508. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptrp.6.59.2024.4534>
- До експорту українського вівса застосували «екстрене гальмування». 2024. URL: <https://eeas.europa.eu/delegations/Ukraine>
- Дребот О., Височанська М. Щодо ефективності виробництва проса – нішевої сільськогосподарської культури. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4692/4633>
- Євросоюз повернув мита на український овес через перевищення квот. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3876579-evrosouz-povernuv-mita-na-ukrainskij-oves-cerez-perevisenna-kvot.html>
- Значення, походження та поширення проса. URL: https://agrosience.com.ua/plant/znachennya-pokhodzhennya-ta-poshyrennya-prosa#google_vignette
- Ільчук М., Березовська Л. Перспективи експорту зерна українських нішевих культур. *Підприємництво та інновації*. 2025. № 34. С. 205–210. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-3583/34.33>
- Кабмін скасував заборону на експорт проса. 2022. URL: <https://superagronom.com/news/15306-kabmin-skasuvav-zaboronu-na-eksport-prosa>
- Калініченко О. В., Кулик М. І. Економічна ефективність вирощування проса прутоподібного (світчграсу) в умовах Лісостепу України. *Економіка АПК*. 2018. № 11. С. 19–28.
- Маслак Г. С., Абдул-Огли Л. В., Нефьодова О. О., Нефьодов О. О., Земляний О. А., Сторижак О. В. Вплив важких металів на морфологічні структури травної системи (огляд даних літератури). *Перспективи та інновації науки*. 2024. № 2 (36). С. 1136–1148.
- Мірзоева Т. Ефективність виробництва нішевих зернових культур у контексті забезпечення продовольчої безпеки і створення доданої вартості. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4825/4765>
- Нефьодов О. О. Визначення впливу кадмію на показники ембріогенезу при ізольованому введенні та в комбінації з цитратами селену та германію. *Медицинські перспективи*. 2020. Т. 25, № 1. С. 24–31.
- Опис та характеристика рослини Овес посівний. URL: <https://agrarii-razom.com.ua/plants/oves-posivnyi>
- «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29.12. 2021 р. № 1424». Постанова Кабінету Міністрів України № 207 від 05.03. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2022-%D0%BF#Text>
- «Про внесення змін у додатки 1 і 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29.12. 2021 р.». Постанова Кабінету Міністрів України № 549 від 03. 05. 2022 р. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ministriv-kabineta-postanovi/postanova-vid-travnja-2022-549-pro-vnesennja-2022-97354.html>

21. Просо. URL: <https://zemliak.com/kultury/8669-proso>
22. Рентабельність на рівні 20%: просо — це все ж страхова культура чи для заробітку? 2024. URL: <https://agroportal.ua/publishing/idei-dlya-biznesa/rentabelnist-na-rivni-20-proso-ce-vse-zh-strahova-kultura-chi-dlya-zarobitku>
23. Ринок вівса: неоціненні можливості. 2017. URL: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7955-rynok-vivsa-neotsinenni-mozhlyvosti.html>
24. Смакота Я. Нішеві культури в 2024 році: вирощування, перспективи, експорт. 2023. URL: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/nishevi-kulturi-v-2024-roci-viroshchuvannya-perspektivi-eksport/>
25. Степасюк Л., Степасюк М. Додана вартість у сегменті виробництва нішевих культур. *Економіка та суспільство*. 2024. № 69. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5242/5185>
26. Україна очолила рейтинг експортерів проса. 2021. URL: <https://agropolit.com/news/20956-ukrayina-ocholila-reyting-eksporteriv-prosa>
27. Чому овес такий нам дорогий. 2023. URL: <https://agronomy.com.ua/statti/nishevi-kultury/1760-yak-z-vivsa-moloka.html>
28. Kehinde Oluseyi Olagunju, Simone Angioloni, Maurizio Canavari, Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*, Volume. 2025. Vol 11, is. 3. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844025007261#bib17>
29. What is “Niche Market”. URL: <https://economictimes.indiatimes.com/definition/niche-market?from=mdr>
30. What is a “Niche Market”? Examples, Benefits and Strategies (2025). 2024. URL: <https://razorpay.com/learn/what-is-a-niche-market-8-examples-of-niche-markets/>

References:

1. 2023 – рік проса: факти і особливості технології вирощування [2023 is the year of millet: facts and features of growing technology]. (2023). Available at: <https://agro-pro.com.ua/news/2023-rik-prosa-fakti-i-osoblivosti-tehnologii-viroshchuvannya>
2. Baidala V., Mirzoieva T., Mirzoiev T. (2023). Hospodarska tsinnist tekhnichnykh nishevykh kultur i perspektivy rozvytku yikhnoho vyrobnytstva [Economic value of technical niche cultures and prospects for the development of their production]. *Ekonomika i upravlinnia biznesom*, is. 14, № 1. Available at: <http://journals.nubip.edu.ua/index.php/Bioeconomy/article/view/25903>
3. Boretska I. Iu. Dzhura N. M. Romaniuk O. I. (2021). Fitoremediatsiia tekhnohenko zabrudnnykh gruntiv z vykorystanniam enerhetychnykh kultur [Phytoremediation of technogenically contaminated soils using energy crops]. *Ekolohichni nauky*, № 6 (39), pp. 72–76.
4. Volodin S. (2021). Metodichni zasady fastplant-tekhonolohii shvydkoho vyrobnytstva nishevykh kultur [Methodological principles of fastplant technologies for rapid production of niche crops]. *Agricultural and resource economics: international scientific e-journal*, № 4, pp. 43–56.
5. Datsko O. M., Yatsenko V. M. (2024). Suchasni metody remediatsii gruntiv. fitoremediatsiia yak kliuch do ochyshchennia gruntiv ta zberezhennia ecosystem [Modern methods of soil remediation. Phytoremediation as the key to soil cleaning and ecosystem preservation]. *Ahrarni innovatsii*, № 25, pp. 20–24.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine]. Ofitsiinyi veb-sait. Available at: <http://ukrstat.gov.ua/>
7. Dibrova, A., Mirzoieva, T., Baidala, V., Chmil, A., Stepasiuk, L., & Dibrova, L. (2024). Prohnozuvannya rozvytku rynku vivsa v Ukraini v konteksti transformatsiinykh ekonomichnykh protsesiv. [Forecasting the development of the oat market in Ukraine in the context of transformational economic processes]. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. № 6 (59), pp. 457–508.
8. Do eksportu ukrainskoho vivsa zastosuvay “ekstrene halmuvannya” [“Emergency braking” applied to Ukrainian oat exports]. (2024). Available at: <https://www.eeas.europa.eu/delegations/Ukraine>
9. Drebot O. & Vysochanska M. (2024). Shchodo efektyvnosti vyrobnytstva prosa – nishevoi silskohospodarskoi kultury. [Regarding the efficiency of millet production – a niche crop]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 67. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4692/4633>
10. Yevrosouiz povernuv myta na ukrainskyi oves cherez perevyschennia kvot [The European Union has reinstated duties on Ukrainian oats due to quota overruns]. (2024). Available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3876579-evrosouz-povernuv-mita-na-ukrainskij-oves-cerez-perevisenna-kvot.html>
11. Znachennia, pokhodzhennia ta poshyrennia prosa [The meaning, origin and distribution of millet]. Available at: https://agrosience.com.ua/plant/znachennia-pokhodzhennia-ta-poshyrennia-prosa#google_vignette
12. Ilchuk M. & Berezovska L. (2025). Perspektivy eksportu zerna ukrainskykh nishevykh kultur [Prospects for grain exports of Ukrainian niche crops]. *Pidpriemnytstvo ta innovatsii*, № 34, pp. 205–210.
13. Kabmin skasuvav zaboronu na eksport prosa [The Cabinet of Ministers lifted the ban on millet exports]. (2022). Available at: <https://superagronom.com/news/15306-kabmin-skasuvav-zaboronu-na-eksport-prosa>
14. Kalinichenko O. V. Kulyk M. I. (2018). Ekonomichna efektyvnist vyroshchuvannya prosa prutopodibnoho (svitchhrasu) v umovakh Lisostepu Ukrainy [Economic efficiency of growing switchgrass in the conditions of the Forest-Steppe of Ukraine]. *Ekonomika APK*, № 11, pp. 19–28.
15. Maslak H. S., Abdul-Ohly L. V., Nefodova O. O., Nefodov O. O., Zemlianyi O. A., Storyzhak O. V. (2018). Vplyv vazhkykh metaliv na morfolohichni struktury travnoi systemy (ohliad danykh literatury) [The influence of heavy metals on the morphological structures of the grass system (review of the literature)]. *Perspektivy ta innovatsii nauky*, № 2 (36), pp. 1136–1148.
16. Mirzoieva T. (2024). Efektyvnist vyrobnytstva nishevykh zernovykh kultur u konteksti zabezpechennia prodovolchoi bezpeky i stvorennia dodanoi vartosti [Efficiency of niche grain crop production in the context of ensuring food security and creating added value]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 67. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4825/4765>
17. Nefodov O. O. (2020). Vyznachennia vplyvu kadmiiu na pokaznyky embriogenezu pry izolovanomu vvedenni ta v kombinatsii z tsytatamy selenu ta hermaniiu [Determination of the effect of cadmium on embryogenesis indicators when administered alone and in combination with selenium and germanium citrates]. *Medychni perspektivy*, № 1, pp. 24–31.
18. Opsy ta kharakterystyka roslyn Oves posivnyi [Description and characteristics of the plant Oats]. Available at: <https://agrarii-razom.com.ua/plants/oves-posivnyi>
19. “Pro vnesennia zmin u dodatky 1 i 5 do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12. 2021 r. № 1424”. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 207 vid 05.03. 2022 r. [“On Amendments to Appendices 1 and 5 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.12. 2021 No. 1424”. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 207 dated 05.03. 2022]. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/207-2022-%D0%BF#Text>

20. "Pro vnesennia zmin u dodatky 1 i 5 do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 29.12. 2021 r.". Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 549 vid 03. 05. 2022 r. ["On Amendments to Appendices 1 and 5 to the Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 29.12. 2021". Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine No. 549 dated 03. 05. 2022.]. Available at: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/ministriv-kabineta-postanovi/postanova-vid-travnnya-2022-549-pro-vnesennya-2022-97354.html>
21. Proso [Millet]. Available at: <https://zemliak.com/kultury/8669-proso>
22. Rentabelnist na rivni 20%: proso – tse vse zh strakhova kultura chy dlia zarobitku? [Profitability at 20%: is millet still an insurance crop or a cash crop?]. (2024). Available at: <https://agroportal.ua/publishing/idei-dlya-biznesa/rentabelnist-na-rivni-20-proso-ce-vse-zh-strahova-kultura-chi-dlya-zarobitku>
23. Rynok vivsa: neotsinenni mozhlyvosti [Oats market: invaluable opportunities]. (2017). Available at: <https://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7955-rynok-vivsa-neotsinenni-mozhlyvosti.html>
24. Smakota Ya. Nishevi kultury v 2024 rotsi: vyroshchuvannia, perspektyvy, eksport [Niche crops in 2024: cultivation, prospects, export]. (2023). Available at: <https://agroapp.com.ua/uk/blog/nishevi-kulturi-v-2024-roci-vyroshchuvannya-perspektivi-eksport/>
25. Stepasiuk L. & Stepasiuk M. (2024). Dodana vartist u sehmenti vyrobnytstva nishevykh kultur [Added value in the niche crop production segment]. *Ekonomika ta suspilstvo*, № 69. Available at: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/5242/5185>
26. Ukraina ocholyly reitynh eksporteriv prosa [Ukraine topped the ranking of millet exporters]. (2021). Available at: <https://agropolit.com/news/20956-ukrayina-ocholila-reyting-eksporteriv-prosa>
27. Chomu oves takyi nam dorohyi [Why are oats so dear to us?]. (2023). Available at: <https://agronomy.com.ua/statti/nishevi-kultury/1760-yak-z-vivsa-moloka.html>
28. Kehinde Oluseyi Olagunju, Simone Angioloni, Maurizio Canavari, Niche markets for sustainable agri-food systems: A systematic review. *Heliyon*, Volume. 2025. Vol 11, is. 3. Available at: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2405844025007261#bib17>
29. What is "Niche Market". Available at: <https://economictimes.indiatimes.com/definition/niche-market?from=mdr>
30. What is a "Niche Market"? Examples, Benefits and Strategies (2025). 2024. Available at: <https://razorpay.com/learn/what-is-a-niche-market-8-examples-of-niche-markets/>

Tomashevskyi Vladyslav

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

DEVELOPMENT OF OAT AND MILLET PRODUCTION AS PROMISING NICHE GRAIN CROPS OF UKRAINE

In the context of modern challenges that have arisen in the Ukrainian agricultural sector due to the war, the issue of diversification of production by diversifying crop rotations with niche crops is becoming increasingly important. Together with the possibility of reducing risks, positioning in niche markets contributes to ensuring economic and environmental effects. The strategic importance of agriculture in ensuring food security, the need to minimize risks and ensure the efficiency of the functioning of domestic agrarian business necessitate further scientific research in the context of the production of niche agricultural crops. The purpose of the article is to study the level, dynamics and economic efficiency of the production of niche grain crops in Ukraine. In Ukrainian agribusiness, among grain crops, the niche group includes, in particular, oats and millet. Their share in the gross harvest of grain and leguminous crops is insignificant – from 1.9 to 2.5%, and production volumes, depending on the market situation, fluctuate over the years. The article states that during 2015-2023, the areas under these crops decreased by 21.8 and 22%, respectively. The leading regions for growing oats in 2023 were Volyn, Zhytomyr, Chernihiv, and Rivne – in total, they accounted for 60% of the gross harvest in the country. Growing oats was profitable. The largest profits of the enterprise were received in 2015 and 2016 – respectively 21.5 and 34.1 UAH per 100 UAH of costs. Before the Russian-Ukrainian war, millet was grown mainly in the southern regions. In 2023 due to the partial occupation of southern Ukraine, Poltava, Chernihiv and Kharkiv regions became the top four leading regions, providing 38% of the crop production. Millet cultivation during the years of the analyzed period, except for 2022, was profitable. The level of profitability in the extreme years of the period differs by 50 percentage points – 58.4% in 2015 and 8.4% in 2023. The potential of these crops in diversifying agricultural production and exports is emphasized due to global trends in a healthy lifestyle, sports nutrition, veganism, vegetarianism, flexitarianism, etc.

Keywords: *niche grain crops, oats, millet, sown areas, gross yield, economic efficiency.*

JEL classification: Q10